

klusiilit astevaihtelusuhteineen. Helsinki:
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
WIIK, KALEVI 2004: *Suomen murteet.*
Kvantitatiivinen tutkimus. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran toimituksia 987.
Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden

Seura.
VIITASALO, KAISA 2005: *Minä- ja sinä-
pronomien variantit Nivalan nuorten
puheessa ja mielikuvissa.* Pro gradu
-tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja
saamen kielen ja logopedian laitos.

Johdatusta fennistiikkaan – ja ylipäätään kieleen

Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siironen (toim.): *Kieltä kohti.* Helsinki: Otava 2008. 324 s. ISBN 978-951-1-23039-7.

Käsillä oleva teos on viidentoista artikkelin kokoelma, jossa valotetaan suomen kielen tutkimusta eri näkökulmista. Kirja on tarkoitettu erityisesti valintakoekirjaksi suomen kieltä opiskelemaan pyrkiville, mutta Lukijalle-kappaleessa kerrotaan sen tarjoavan mielenkiintoista luetavaa kenelle tahansa kielestä kiinnostuneelle. Artikkelit edustavat kaikki väljästi ottaen funktionaalista lähestymistapaa ja laadullista tutkimusotetta. Kirjoittajat ovat kaikki helsinkiläisiä fennistejä.

Olen seuraavassa ryhmitellyt teoksen artikkelit viiteen sisällölliseen luokkaan. Kirjassa artikkelit eivät esiinny ollenkaan tässä järjestyksessä, ja voi olla, että tekemäni ryhmittely tekee teoksen toimittajien ja kirjoittajien mielestä väkivaltaa heidän ajatuksilleen. Näin menetellen olen kuitenkin kuvitellut saavani monitahoisien teoksen keskeisiä sisältöjä paremmin esiteltävään muotoon. Samalla olen koko ajan pitänyt mielessä, miten asiat mahdollisesti ryhmittyvät ja jäsenyivät

– tai miten niiden ehkä pitäisi jäsenyä
– suomen kieltä opiskelemaan aikovan nuoren näkökulmasta.

Tekstejä

Teoksen avaa kolme artikkelia, joissa kaikissa tarkastelun kohteena on teksti. Ensin paneudutaan tekstilajeihin, sitten tarkastellaan yhtä kaunokirjallista tekstiä. Tämän jälkeen perehdytään metaforan maailmaan, ja tätäkin asiaa havainnollistetaan yhden tekstin analyysin avulla.

Anne Mäntysen ja Susanna Shoren artikkelissa ”Tekstilajien lumo” esitellään levyarvostelun ja elokuvaesittelyn avulla tekstilajien lingvistisiä ja kulttuurisia konventioita. Lopussa avataan sitä, miten tekstilajien rajat nykyään limittyvät ja miten näin saadaan tekstiin uusia merkitysulottuvuuksia. Varsinkin lopun ruokaohjeen muotoon kirjoitettu levyarvio valaisee nuorelle lukijalle, mitä tekstilajin konventioiden murtaminen tarkoittaa.

Jyrki Kalliokoski jatkaa artikkelillaan ”Kirjailijan kieltä tutkimassa”. Siinä hän

määrittelee fennistin tehtäväksi myös yksittäisten taitavien kielenkäyttäjien kielen analyysin. Esimerkkinään hän käyttää Volter Kilven Jäällävaeltaja-novellia. Tämä artikkeli puhuttelee varmaan niitä suomea lukemaan aikovia, jotka ovat kiinnostuneita myös kirjallisuudesta.

Metaforan tutkimusperinteeseen ja eri metaforan lajeihin avaa näkökulmaa Tiina Onikki-Rantajääskö, joka on otsikoinut artikkelinsa ”Kielikuvia kaikkialla”. Hän esittelee erityisesti Lakoffin ja Johnsonin tunnettua metaforateoriaa. Kuolleet ja elävät metaforat tulevat esitellyiksi Helsingin Sanomien erään pääkirjoituksen analyysin kautta. On helppo uskoa, että artikkeli suuntaa nuoren lukijan silmät huomaamaan, miten metaforat ovat läsnä kielenkäytössä kaikkialla ja miten usein hahmotamme asioita joidenkin toisten kautta.

Vuorovaikutusta

Kokoelman helsinkiläisyys näkyy muun muassa siinä, että keskusteluanalyysi on niin näkyvästi esillä. Sen näkökulmaa hyödynnetään useassakin artikkelissa, mutta Markku Haakanan artikkeli kertoo keskusteluanalyysin perusteet. Salla Kurhilan artikkeli ”Ymmärtäminen, vuorovaikutus ja toinen kieli” sijoittuu heti Haakanan artikkelin perään. Tämä on yksi niistä kohdista, jolloin artikkeli vaihtuu toiseksi siten, että lähestymistapa ja aihepiirit niveltyvät luontevasti yhteen, mikä ei kirjassa muuten juurikaan toteudu. Kurhilan artikkelissa sovelletaan myös keskusteluanalyysia, mutta nyt tarkasteltavana ovat keskustelut, joissa keskustelijoilla ei ole yhteistä äidinkieltä.

Lari Kotilaisen artikkeli käsittelee englanninkielisten aineiden käyttöä chat-

keskusteluissa. Hän pohtii, ovatko englanninkieliset sanat, fraasit ja muut laajemmat katkelmat lainoja, koodinvaihtoa vai mitä. Ajankohtainen keskustelu englannin vaikutuksesta suomeen saa tässä yhden näkökulman lisää. Käytetty aineisto on varmaan myös omiaan puhuttelemaan nuorta lukijaa.

Kotilainen vilauttaa myös konstruktiokieliopin perusnäkemystä analyysinsa apuna. Lukija jää miettimään, onko tämä tarpeen, koska (helsinkiläisen) fennistiikan nykysuuntauksiin perehtymätön suomea lukemaan havitteleva nuori saa jälleen uuden termin ja uuden näkemyksen sulateltavakseen ilman, että käsiteltävä asia siitä erityisesti valkenee. Muutoinkin useissa artikkeleissa on sivupolkuja ja viittauksia kaikkeen siihen, minkä kanssa tutkija on viime aikoina puuhannut.

Merkityksiä

Merkitystä käsitellään kahdessa artikkelissa, jotka ovat hyvin erilaisia lähestymistavaltaan. Pentti Leinon artikkeli ”Merkilliset merkit” lähtee liikkeelle tunnetun Viivi ja Wagner -sarjakuvan yhdestä stripistä. Siinä Wagnerin, ”totisen sian”, väärinymmärryksestä päästään selittämään polysemiaa. Muita merkityksentutkimuksen perusseikkoja Leino esittelee Jyväskylän ja Riken humorististen sarjakuvien kautta. Muutoinkin jutussa on hyödynnetty paljon elävästä kielenkäytöstä poimittuja humoristisia esimerkkejä. Tämä kaikki tekee kirjoituksesta paitsi analyttisen myös viihdyttävän, ja voisin kuvitella, että juuri tämäntyyppisiin keinoin fennistiikkaa voisi nuorisolle markkinoida.

Matti Larjavaaran artikkeli pohtii lausuman kokonaismerkitystä. Asiaa ha-

vainnollistaa kaunokirjallisen tekstin katkelma, jossa ruokalan työntekijä kysyy asiakkaalta ”Mitäpä se Kalle syö tänään?” Tätä lausumaa kirjoittaja ohjaa lukijaansa tarkastelemaan eri näkökulmista. Lausumahan voidaan tulkita suoralta merkitykseltään esimerkiksi tervehdykseksi, keskustelun avaukseksi tai ystävällisyyden osoitukseksi. Epäsuora lausumamerkitys voi kuitenkin olla hyvin moninainen. Kyse voi olla kiusoittelusta tai leikinlaskusta.

Lausuman esittelyn jälkeen Larjavaara ryhtyy selittämään, millaisin kielitieteellisin välinein lausuman merkitystä voidaan tarkastella. Tarvitaan paitsi semantiikan ja pragmatiikan tietoja myös tekstin- ja keskusteluntutkimuksen antia. Tarkempaan esittelyyn tulee puheaktiteoria. Tämä osa artikkelia on fennistiselle lukijalle hyvin mielenkiintoinen, mutta sellaiselle nuorelle lukijalle, jolle jo termit semantiikka, pragmatiikka, keskusteluntutkimus ja monet muut ovat uusia, juttu on varmasti aika haasteellinen luettava. Sivun 185 kielisipuli tiivistää kirjoittajan sanoin ”keskeisen edellä sanotusta ja ylipäätään kielestä”. Kaikki ylipäätään kielestä on aika paljon.

Kielioppia

Suomen kieltä opiskelemaan pyrkivälle kielenhuolto ja kielioppi ovat varmaan tutuimpia asioita. Kielenhuoltoa ja kielipoliittikkaa ei teoksessa käsitellä lainkaan Lukijalle-kappaletta lukuun ottamatta. Kielioppia kuitenkin esitellään kolmessa artikkelissa. Auli Hakulisen artikkeli on kuin kielioppi pienoiskoossa. Aluksi hän kertoo vähän suomen kieliopin historiasta ja siirtyy sitten tähdentämään deskriptiivisen ja normatiivisen kieliopin eroa. Sitten seuraa kielen perusyksiköiden esittely,

ja lopuksi tutuksi tulee vielä Iso Suomen kielioppi, johon teoksessa viitataan kyllä muuallakin. Hakulisen juttu on tiivis mutta erittäin selkeä, ja tuntuukin siltä, että jos pyrkijä jaksaa tämän tekstin ajatuksella lukea, monet asiat ovatkin jo selvillä perusopintojen kielen rakennetta käsitteleville kursseille osallistuessa.

Mutta onko suomen kielioppi sitten niin vaikea, kuin maallikkokeskusteluissa usein väitetään? Tähän antaa vastauksen Ritva Lauryn artikkeli ”Suomi maailmankartalle”. Laury käy läpi suomen äänne- ja muotorakennetta sekä luseoppia ja päättyy lopuksi siihen, ettei suomi ole erityisen eksoottinen edes Euroopan muihin kieliin verrattuna. Kielen muotorakennetta käsittelee mainittujen lisäksi Vesa Koiviston ”Sananmuodostuksen elämää”. Siinä hän analysoi Mikko Rimmisen ja Jari Tervon romaaneissa esiintyviä uusia johdoksia.

Muutosta ja vaihtelua

Hanna Lappalaisen artikkeli esittelee muutamien selvien esimerkkien avulla nykyisen puhutun suomen variaatiota. Hän kertoo ikäryhmien ja sukupuolten välisistä kielenkäytön eroista, sivuaa sosiaalisia eroja ja päättyy esittelemään myös kansanlingvivistisiä ongelmanasetteluja. Lyhyesti Lappalainen kertoo myös maahanmuuttajien suomesta. Sociolingvistisen variaation tutkimuksen ongelmanasetteluja havainnollistamaan hän käyttää persoonapronominien variaatiota, mikä on oiva ratkaisu. Ovathan juuri *mää*t ja *miet* niitä seikkoja, joihin aloitteleva kielentarkkailija kiinnittää huomiota. Muutoinkin Lappalaisen juttu on ilmeisesti ja kiinnostavasti kirjoitettu. Sen voi hyvin kuvitella houkuttelevan nuorta fennistiä.

Varioivaa nykysuomea taustoittaa Tapani Lehtisen johdatus sukukieliin ja niiden tutkimukseen. Lehtinen esittelee ensin uralilaiset kielet ja niiden puhujamäärät, sitten hän siirtyy tutkimuksen historiaan ja päättyy esittelemään historiallisvertailevan kielentutkimuksen perusteet. Erilaiset kielisukulaisuuden kuvausmallit saavat myös perusteellisen esittelyn.

Kielen muutoksen ja variaation aihepiiriin liittyvät edellä mainittuja väljemmin Lea Laitisen ja Taru Nordlundin sekä Mari Siiroisen artikkelit. Laitinen ja Nordlund kertovat itseoppineista kansankirjoittajista kaksisataa vuotta sitten. Artikkelit avaa näkökulmia paitsi kirjakielen kehittymiseen ennen muuta kirjallisen sivistyksen historiaan. Juttu alkaa mielenkiintoisella tekstikatkelmalla, jonka lukeminen on haasteellista jo varttuneemmallekin fennistille. Muutenkin artikkeli sisältää paljon erilaisia tekstejä, jotka varmasti havainnollistavat lukijalle, miten iso prosessi kirjoitetun kielen ja kirjakielen kehittyminen ja kehittäminen on.

Siironen esittelee artikkelissaan ”Arkistoon säilötty kieli” Muoto-opin arkistoa, Suomen murteiden sana-arkistoa, Lauseopin arkistoa sekä Suomen kielen nauhoitearkistoa ja Keskusteluntutkimuksen arkistoa. Kysymysliitettä *-kO* esimerkkinään käyttäen hän osoittaa lukijalle, miten arkistosta voi löytää vastauksen puheena olevan kielenaineksen maantieteelliseen variaatioon ja mahdollisiin kehityslinjoihin. Artikkelit on hyvin pedagogisesti kirjoitettu ja havainnollinen. Lukijan mieltä jää kuitenkin tässä kuten monin paikoin muuallakin askarruttamaan, miksei artikkeleita ja käsiteltäviä aiheita ole paremmin nivottu toisiinsa. Olisihan vaikkapa Lappalaisen persoonapronimivariaatiosta kerrottaessa samalla voinut esitellä pronomi-

nien murretaustaa ja kertoa, mistä ja miten alueelliset tiedot löytyvät. Entä miten vanhoista aineksista on kyse ja mistä sukukielistä löytyy vastineita?

Lopuksi

Kirjan artikkelit ovat kovin erilaisia. Jotkin niistä on kirjoitettu varsin yleistajuiseen tyyliin, eikä tutkimusalaan perehdyttämisessä mennä kovin syvälle. Jotkin taas havainnollistavat asiaa mielenkiintoisilla arkielämästä poimituilla ja jopa humoristisilla esimerkeillä. Toiset taas ovat mielestäni vähän liian raskaita ja yksityiskohtiin meneviä, että ne voisivat innostaa nuorta fennistinalkua. Tämä ero näkyy siinäkin, että lähdeluettelon laajuus vaihtelee artikkeleittain kovasti.

Artikkeleilla ei ole yhteistä juonetta, vaan ne lähtevät kaikki liikkeelle alan omista erityiskysymyksistä. Käsiteltäviä asioitahan olisi voinut nivoa yhteen vaikka analysoimalla samaa tekstinäytettä eri näkökulmista. Näin olisi ehkä myös havainnollistunut, miten samaa ainesta tai ilmiötä voi katsoa niin monesta eri näkökulmasta. Tosin esimerkiksi Onikki-Rantajääskön artikkelissa viitataan myös teoksen muihin juttuihin ja kerrotaan, miten puheena olevaa asiaa lähestytään muualla. Yksi vaihtoehto olisi myös ollut niputtaa artikkeleita siten, että esimerkiksi variaatiota ja muuttumista koskevat olisivat olleet peräkkäin, rakennetta ja kielioppia kuvaavat peräkkäin ja niin edelleen.

Teosta on käytetty nyt Helsingin yliopistossa valintakoekirjana kolme vuotta, ja helsinkiläisten kollegojen mukaan se on soveltunut tehtävänsä hyvin. Minusta kirja on kuitenkin vähän turhan raskas ja teoreettinen, jos tarkoituksena tosiaan on vain ”valottaa sitä, miten kielentutkijat

lähestyvät kielen moninaisuutta”, kuten takakannen tekstissä luvataan. On vaikea myös kuvitella, että ”kuka tahansa kielestä kiinnostunut” tarttuisi siihen. Tässä tulevat vastaan jo lukuisat hyvin spesifit termit ja muotoilut, jotka täysin ymmärtääkseen pitää olla jo sosiaalistunut tieteenalan diskursseihin. Termejä on joissain artikkeleissa käytetty todella paljon, eikä niitä kaikkia kootusti selitetä misään.

Yhtä kaikki teos on mainio johdatus suomen kielen tutkimuksen ajankohtaisiin suuntauksiin, vaikka näiden suun-

tausten esittely onkin vähän helsinkikeskeinen. Olen itse käyttänyt kirjaa Oulun yliopistossa suomen kielen perusopin-
tojen kurssilla Johdatus fennistiikkaan. Opintojaksoon liittyi luentoja, joilla kirjan aihepiirejä jonkin verran avattiin. Luentojen jälkeen opiskelijan tehtävänä oli poimia teoksesta viisi artikkelia ja kirjoittaa niistä ja luennoista yksi reflektioiva ja kompakti essee. Tässä *Kieltä kohti* toimi erinomaisesti.

HARRI MANTILA
etunimi.sukunimi@oulu.fi

Kielioppia funktionaalisesti

Irja Alho & Anneli Kauppinen: *Käyttökielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. 237 s.

ISBN 978-951-746-968-5.

Kieliopin opetuksesta on keskusteltu Suomessa pitkään, ja aihe on edelleen ajankohtainen. Vuonna 2008 ilmestyneen *Käyttökieliopin* kirjoittajat, Irja Alho ja Anneli Kauppinen, viittaavat teoksen esipuheessa erityisesti 1970-luvulla käynnistyneeseen keskusteluun kieliopin opetuksen uudistamisen tarpeesta. Samassa yhteydessä nostetaan esiin myös Kieliopityöryhmän mietintö *Kieli ja sen kieliopit* (1994) sekä *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004), jotka ovat tarjonneet varteenotettavia mahdollisuuksia kieliopin opetuksen kehittämiseen. Tekijät liittävät *Käyttökieliopin* osaksi samaa jatkumoa ja ker-

toivat sen syntyneen käytännön tarpeesta laatia tiivis ja nykyaikaisiin kielioppikäsitteisiin perustuva yleisesitys, jossa kielen rakennetietous ”yhdistyy luontevasti kielenkäyttöön” (s. 7). Esipuheessa mainitaan myös pedagoginen kielioppi ja takakannen esittelyssä kohderyhmäksi nimitetään muun muassa äidinkieltä opettavat. Nämä lähtökohdat saavat lukijan lähestymään *Käyttökielioppia* ennen kaikkea kieliopin opettamisen näkökulmasta ja pohtimaan, miten kirja soveltuu eri kouluasteilla työskentelevien luokan- ja aineenopettajien perusteokseksi.

Kirjan rakenne ja lähtökohdat

Käyttökielioppia pohjustetaan aloitusluvussa lyhyellä katsauksella äidinkielen merkitykseen yksilön kielellisen identi-